

Nr 85.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till folksanatorierna m. m.; given Stockholms slott den 17 februari 1928.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Jakob Pettersson.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 17 februari 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETERSSON, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Pettersson, anför:

Till upprätthållande av verksamheten vid de huvudsakligen genom medel ur Konung Oscar II:s jubileumsfond inrättade folksanatorierna vid Österåsen, Hessleby, Hålahult och Spenshult hava alltsedan år 1905 anslag beviljats av riksdagen. För vardera av budgetperioderna 1924—1925 och 1925—1926 upptogs anslaget till 200,000 kronor, men för budgetåret 1926—1927 sänktes detsamma till 150,000 kronor. I riksstaten för budgetåret 1927—1928 är anslaget även upptaget till sistnämnda belopp.

Bihang till riksdagens protokoll 1928. 1 saml. 70 häft. (Nr 85.)

För användningen av anslaget gälla föreskrifterna i Kungl. Maj:ts brev den 8 juli 1904 med däri genom brev den 9 juli 1920 gjord ändring. Enligt dessa föreskrifter skall statsanslaget redovisas på samma sätt som avkastningen av jubileumsfondens räntebärande tillgångar och fondens övriga inkomster, dock så att när överskott å fondens årsinkomster uppkommer efter det nödiga avskrivningar blivit verkställda, dessa överskott skola redovisas på särskilt konto såsom reserverade medel. Sålunda reserverade medel — »reserverade medels fond» — få icke av överstyrelsen för fonden användas, med mindre Kungl. Maj:t efter anmälan av överstyrelsen prövat och godkänt de ändamål, för vilka medlen i fråga äro avsedda att tagas i anspråk.

I skrivelse den 20 september 1927 har *överstyrelsen för jubileumsfonden* gjort framställning om anvisande av medel till ifrågasvarande ändamål för budgetåret 1928—1929.

I utlåtande den 6 oktober 1927 har *medicinalstyrelsen* förklarat sig för sin del icke hava någon erinran att göra med avseende å de i förevarande framställning gjorda beräkningarna eller vad i övrigt till stöd för densamma anförts. Styrelsen ville därför tillstyrka bifall till framställningen.

Därjämte har *överstyrelsen* uti annan skrivelse av samma dag hemställt, att för utförande av vissa ändrings- och förbättringsarbeten inom folksanatorierna vid Österåsen, Hålahult och Spenshult måtte beviljas ett anslag av 850,000 kronor, att utgå med 450,000 kronor under budgetåret 1928—1929 samt med 200,000 kronor under vardera av budgetperioderna 1929—1930 och 1930—1931.

Vid anmälan den 4 januari 1928 av överstyrelsens nyssnämnda två skrivelser i samband med behandling av anslagsäskandena under femte huvudtiteln till 1928 års riksdag — 1928 års statsverksproposition, femte huvudtiteln, punkt 60 — anförde jag i fråga om det för upprätthållande under nästa budgetår av verksamheten vid samtliga folksanatorier begärda statsbidraget å 150,000 kronor, att detta bidrag, som medicinalstyrelsen i avgivet utlåtande tillstyrkt, även av mig förordades.

Beträffande förslaget om bidrag till utförande av förbättrings- och ändringsarbeten inom folksanatorierna vid Österåsen, Hålahult och Spenshult yttrade jag i berörda sammanhang, att de ifrågasatta arbetena i stor omfattning syntes vara av den beskaffenhet, att de inom en nära framtid borde komma till utförande för att sätta sanatorierna i tidsenligt skick. Med hänsyn till de krav, som ett bifall till av mig på andra punkter framställda förslag komme att ställa å statskassan, ansåg jag mig emellertid i avseende å budgetåret 1928—1929 blott kunna i inskränkt omfattning tillstyrka bidrag till förevarande ändamål. Endast i vad förslaget avsåge modernisering av köksavdelningen vid Österåsens sanatorium, vilket arbete syntes vara av den brådskande beskaffenhet, att det borde i första rummet komma till utförande, fann jag sålunda medel för nästa budgetår kunna avses. Kostnaderna för detta arbetes utförande hade i överstyrelsens framställning beräknats komma att uppgå till 150,610 kronor.

Med hänsyn till att förslaget rörande arbeten för modernisering m. m. av köksavdelningen vid Österåsens sanatorium då vore föremål för granskning av 1927 års besparingsnämnd förordade jag emellertid, att vederbörligt belopp för verkställande av arbetena i fråga för det dåvarande endast förberedelsevis beräknades i riksstatsförslaget. Ur budgetteknisk synpunkt ansåg jag det vidare vara lämpligt, att medel såväl för sist angivna ändamål som till uppehållande av verksamheten vid folksanatorierna beviljades under ett gemensamt anslag, förslagsvis med den rubrik, under vilken dithills statsbidrag till folksanatorierna beviljats. Anslaget i fråga borde med hänsyn till att det delvis skulle innefatta byggnadsbidrag givas reservationsanslags karaktär. I anslutning till det anförda syntes beloppet för det gemensamma anslaget — med någon avrundning nedåt — provisoriskt böra beräknas till (150,000 + 150,000) 300,000 kronor. Jag hemställde i enlighet härmed, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till folksanatorierna för budgetåret 1928—1929 beräkna ett extra reservationsanslag av 300,000 kronor.

Sedan 1927 års besparingsnämnd numera avgivit utlåtande rörande de ifrågasatta reparations- och förbättringsarbetena vid köksavdelningen inom Österåsens sanatorium, anhåller jag att få anmäla ärendet i dess helhet till slutlig prövning.

Vad då först angår det av överstyrelsen begärda statsbidraget å 150,000 kronor till *upprätthållande av verksamheten vid folksanatorierna* har jag — såsom jag vid ärendets preliminära behandling meddelade — ansett mig i likhet med medicinalstyrelsen böra tillstyrka nämnda framställning. Vid bifall härtill skulle statsbidraget utgå med samma belopp, som i sådant hänseende beviljats för de två senaste budgetåren. För användningen av nu ifrågavarande statsbidrag torde bestämmelserna i förenämnda brev den 8 juli 1904 och den 9 juli 1920 böra gälla.

Vad härefter beträffar överstyrelsens förslag till förbättrings- och ändringsarbeten inom folksanatorierna vid Österåsen, Hålahult och Spenshult, torde jag här behöva närmare redogöra för detta förslag endast i vad detsamma är av betydelse för en granskning av den i förslaget ingående detaljen angående *reparations- och ändringsarbeten inom köksavdelningen vid Österåsens sanatorium*.

Jag vill dock först nämna, att framställningen avsåg bidrag med 406,000 kronor till Österåsens sanatorium, 304,000 kronor till Hålahults sanatorium och 140,000 kronor till Spenshults sanatorium samt att, såsom framställningen utvisar, överstyrelsen själv ansett, att arbetena vid Österåsens sanatorium vore de, som främst och snarast möjligt borde komma till utförande. Överstyrelsen hade därför avsett, att det begärda statsbidraget skulle så användas, att under sommaren 1928 utfördes de ifrågasatta arbetena vid Österåsens sanatorium samt en mindre del av arbetena vid Hålahults sanatorium, varemot med övriga arbeten skulle anstå till åren 1929 och 1930.

Tillika ber jag att inledningsvis få lämna vissa uppgifter angående Österåsens sanatorium och dess köksavdelning. Sanatoriet, som är beläget i närheten av Sollefteå, togs i bruk år 1901 och är avsett för 137 patienter. Det består dels av ett stort komplex, betecknat som huvudbyggnaden, och dels ett antal smärre byggnader. *Köksavdelningen* är placerad i en del av huvudbyggnadens bottenvåning och därunder befintlig källarvåning samt omfattar tillika en särskild isbod. I bottenvåningen är själva köket inrymt samt därjämte i huvudsak serveringsrum, diskrum, kallskänk, förråd och kontor, personalmatsal samt bostad för köksföreståndarinnan. I källaren finnas diverse förrådsrum, sex till antalet.

I den skrivelse av den 20 september 1927, vari framställningen innefattas, har nu överstyrelsen inledningsvis erinrat, att överstyrelsen i *skrivelse den 17 maj 1927* omförmålt att, sedan de omändringsarbeten, som varit nödvändiga för att sätta Hessleby folksanatorium i tidsenligt skick, numera blivit utförda med för ändamålet av Kungl Maj:t genom brev den 31 juli 1925 anvisat belopp av 214,000 kronor från reserverade medels fond, överstyrelsen gripit sig an med uppgiften att vidtaga åtgärder för att bringa även de övriga folksanatorierna, eller de vid Österåsen, Hålahult och Spenshult, i dylikt skick. I anslutning härtill hade överstyrelsen — i sin berörda skrivelse av den 17 maj 1927 — hemställt om tillstånd att få använda det belopp, som utgjorde återstoden av reserverade medels fond, vilket belopp vid slutet av räkenskapsåret 1925—1926 utgjort 80,891 kronor 19 öre, för utförande av vissa närmare angivna, till en kostnad av 81,000 kronor uppskattade förbättringsarbeten vid Österåsens och Hålahults folksanatorier. Genom beslut den 12 augusti 1927 hade Kungl. Maj:t lämnat bifall till denna hemställan. Av nyssnämnda belopp å 81,000 kronor hade 67,200 kronor avsett arbeten vid förstnämnda anstalt och 13,800 kronor arbeten vid den sistnämnda anstalten. De förbättringsarbeten vid Österåsens folksanatorium, som skulle utföras för nämnda kostnad av 67,200 kronor, hade varit sådana, som överstyrelsen — med den begränsning, som vore nödvändig med hänsyn till för tillfället till ändamålet disponibla medel — ansett böra i allra första rummet utföras, emedan de dels vore mest trängande av behovet påkallade och dels av byggnadstekniska skäl måste företagas före vissa andra arbeten. I sin sistberörda skrivelse av den 17 maj 1927 hade emellertid överstyrelsen även angivit åtskilliga andra ändrings- och förbättringsarbeten vid Österåsens sanatorium, som jämväl med nödvändighet måste komma till utförande för anstaltens behöriga istandsättande. Dessa arbeten — för vilka den sammanlagda kostnaden beräknades belöpa sig till 272,630 kronor — vore följande, nämligen reparationer och förbättringsarbeten inom köksavdelningen, inklusive ny kylanläggning, utökande av maskinhusets verkstad m. m., reparation av tre vårdpaviljonger, reparation och modernisering av gamla boställshuset, uppförande av nytt boställshus samt ändringar och tillbyggnader av vårdpaviljongernas sanitäravdelningar.

I sin nu förevarande *skrivelse den 20 september 1927* har överstyrelsen i fråga om Österåsens sanatorium hemställt om anvisande av statsbidrag för

utförande av — jämte vissa andra ytterligare, såsom nödvändiga angivna arbeten för en sammanlagd kostnad av 102,000 kronor — samtliga nyss angivna arbeten ävensom för bestridande av arvoden och kontroll, resor och kopior samt diverse oförutsedda utgifter 31,370 kronor; och har överstyrelsen därvid till stöd för kravet å medel till de nyss uppräknade ändamålen hänvisat till vad i skrivelsen av den 17 maj samma år därutinnan anförts. Jag tillåter mig nu att ur sistnämnda framställning meddela, vad där yttrats i fråga om behovet av *reparations- och förbättringsarbeten inom köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium.*

Vid Österåsens sanatorium befunde sig köksavdelningen i ett synnerligen bedröfligt skick. Några ändringar och förbättringar därav hade icke företagits under den långa tid, sanatoriet ägt bestånd. De olika lokalerna vore olämpligt placerade och olämpligt inredda samt delvis för små. Spislar, grytor, diskmaskiner etc. vore alldeles utslitna. Personalens matsal vore gemensam för manlig och kvinnlig personal samt tillfälliga arbetare och allt för liten. Skafferi saknades. Köksavdelningens golv med underliggande byggnadsmaterial vore synnerligen bristfälligt. Vatten runne genom golvet ned i underliggande källarlokal och förstörde där förvarade förråd av mjöl, gryn, bröd o. s. v. Köksavdelningen vore således i behov av en grundlig reparation, förnyande av spislar, ånggrytor och maskiner samt av en genomgripande förändring av lokalerna, för att dessa ändamålsenligt skulle fylla de krav, som måste ställas på en sjukvårdsanstalts kök.

Källaravdelningen bestod av sex rum utan några som helst extra inredningar. Vatten runne, såsom nyss framhållits, ned genom taket, varigenom förråden av mjöl, gryn m. m. fördärvades. Ändamålsenligt förvaringsrum för mjölk, salta varor, fisk m. m. saknades. Möjlighet för avkylning av källarlokalerna, vilka samtliga låge ovan jord, saknades. Sanatoriets isbod, belägen i skogen norr om köksavdelningen, måste anses ur många synpunkter — på grund av fukt och mögel — olämplig.

Rörande de ifrågasatta reparations- och förbättringsarbetena inom köksavdelningen, inklusive utförande av ny kylanläggning, hava förslag utarbetats av arkitekten hos byggnadsstyrelsen A. V. Fagerström. De avse — förutom direkta reparationsarbeten i olika hänseenden — huvudsakligen följande förbättringsarbeten. I bottenvåningen skulle rumsdispositionen ändras i syfte att erhålla större köks-, disk- och serveringsutrymmen, bättre plan-disposition och mera hygieniska anordningar. Köks- och diskmaskinerna skulle utbytas samt värme- och ljusledningar förnyas. Inredningen skulle förbättras och kompletteras; genom entresolering av vissa rum skulle erhållas värdefulla förrådsutrymmen. Evakueringsanordningarna för ånga etc. skulle moderniseras. Mellan bottenvåningen och källaren skulle inrättas en elektrisk hiss, huvudsakligen avsedd för varutransporter. I källaren skulle vidare inrättas en modern kylanläggning, avsedd att ersätta isboden, samt ett rum med bassäng för avkylning och förvaring av mjölk. Övriga utrymmen i källaren skulle inredas till styckningsrum, saltningsrum, renseri m. m.

Kostnaderna för ifrågavarande arbeten hava — såsom jag vid den förberedande anmälan av ifrågavarande ärende omförmälde — beräknats till sammanlagt 150,610 kronor. Denna summa fördelar sig på följande i skrivelsen den 20 september 1927 omförmälda särskilda poster:

	Kronor.
Köksmaskiner	19,430: —
Byggnadsarbeten	70,830: —
Vatten, avlopp	17,500: —
Elektriska ledningar	1,100: —
Kylanläggning	10,000: —
Kökshiss	9,000: —
Apparater i mjölkrum	2,750: —
Oförutsedda utgifter	20,000: —
	Summa kronor 150,610: —

Beträffande *behovet av statsbidrag* för utförande av ifrågavarande arbeten har överstyrelsen anfört, att överstyrelsen icke såge sig i stånd att med befintliga tillgångar bidraga till kostnaderna härför. Överstyrelsen har också framhållit, att Hessleby och Spenshults sanatorier samt viss del av Österåsens sanatorium uppförts för av riksdagen beviljade medel.

Byggnadsstyrelsen har den 14 oktober 1927 avgivit utlåtande beträffande överstyrelsens i skrivelsen den 20 september 1927 framlagda förslag till utförande av förbättrings- och ändringsarbeten inom folksanatorierna vid Österåsen, Hålahult och Spenshult och därvid förklarat sig icke hava något att i ärendet erinra.

Medicinalstyrelsen har i utlåtande den 14 oktober 1927 förklarat, att styrelsen funnit de ifrågasatta byggnadsarbetena välbehövliga, varför styrelsen tillstyrkte bifall till framställningen.

Uti det utlåtande, vilket — dagtecknat den 31 januari 1928 — *1927 års besparingsnämnd* efter remiss avgivit i fråga om *reparations- och förbättringsarbeten inom köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium*, har nämnden anfört, att nämnden vid besök å sanatoriet funnit köksavdelningen vara behäftad med avsevärda olägenheter. Den grundläggande orsaken därtill vore att finna i avdelningens ursprungliga planläggning och utförande. Till ej ringa del vore dock bristerna beroende på att det löpande underhållet eftersatts i avvaktan på den förväntade ombyggnaden av köksavdelningen.

Beträffande det av överstyrelsen förordade förslaget till reparations- och moderniseringsarbeten i fråga om berörda köksavdelning förklarar nämnden sig hava funnit, att detsamma med hänsyn till planmässighet och reda i anläggningen icke syntes lämna något övrigt att önska. Förslaget måste emellertid enligt nämndens mening anses vara mycket kostsamt. Nämnden hade därför ansett sig böra söka en lösning, som väsentligen begränsade sig till de egentliga reparationsarbetena samt de förbättringar, som syntes mest angelägna och samtidigt lättast möjliga att ansluta till själva reparationerna, och nämnden har även framlagt förslag i sådant hänseende. Detta förslag har av nämnden betecknats såsom *alternativ I*.

Såsom *alternativ II* har nämnden betecknat ett förslag, innefattande resultatet av en undersökning, som nämnden jämväl ansett sig böra göra

rörande möjligheten att med bibehållande i huvudsak av det utav överstyrelsen förordade förslagets huvuddrag vidtaga vissa mindre ändringar i besparingssyfte.

Enligt utredning, verkställd av arkitekten Fagerström, skulle, meddelar besparingsnämnden, därest reparationerna och ombyggnaderna utfördes var för sig, kostnaderna belöpa sig, för de förra arbetena till omkring 45,000 kronor och för de senare till omkring 108,800 kronor, eller sammanlagt till cirka 153,800 kronor. Skillnaden mellan sistnämnda belopp och förut omnämnda siffra å 150,160 kronor för totalkostnaden, eller 3,190 kronor, utgjorde kostnaden för utförandet av reparationer i sådana hänseenden, där ombyggnad eljest ifrågasatts.

Efter meddelande att nämnden vid en närmare undersökning funnit, att i avseende å de ifrågasatta reparationerna en del inskränkningar kunde göras, har nämnden i sitt utlåtande lämnat en redogörelse för sitt såsom *alternativ I* betecknade reparations- och moderniseringsförslag, vilken redogörelse är av i huvudsak följande innehåll.

Enligt alternativ I skulle med avseende å rumdispositionen inom den nuvarande köksavdelningen endast göras smärre, närmare angivna förändringar. I fråga om källaren skulle däremot rummen omflyttas i huvudsaklig anslutning till förslaget rörande den fullständiga ombyggnaden. Kylanläggning skulle däremot ej införas utan i stället erforderlig utvidgning göras å den nuvarande iskällaren, vilken syntes vara i sådant skick, att den väl kunde bibehållas.

I kostnadsbesparande syfte kunde en del *inskränkningar* göras jämväl *i de* av överstyrelsens arkitekt *förordade reparationsarbetena*. Dessa ändringar framginge närmare av en vid nämndens utlåtande fogad bilaga. Det syntes — med anledning av vad från överstyrelsens sida anförts — böra framhållas, att för den kvinnliga personalen särskild matsal redan inrättats. I samband med reparationerna borde emellertid modernisering av köks- och diskmaskinerna åga rum i huvudsaklig överensstämmelse med överstyrelsens förslag. Därmed följde — på sätt av nyssnämnda bilaga närmare framginge — behov av ytterligare ledningar av olika slag.

Speciell uppmärksamhet krävde frågan om ventilationsanordningarna i kök och diskrum, mot vilka starka anmärkningar framförts. Särskilt besvärligt hade det visat sig vara att avlägsna ångan från kokapparaterna. Under sitt besök vid sanatoriet hade besparingsnämnden haft tillfälle att konstatera riktigheten av dessa anmärkningar. Den nuvarande otillfredsställande evakueringen vore icke blott till olägenhet för personalen, utan kokångorna inverkade även förstörande på väggar, fönster och tak.

Enligt det till nämnden remitterade förslaget avsåges att förbättra evakueringsförhållandena i kök och diskrum genom anordningar, varför beräknats en kostnad av 1,390 kronor.

Besparingsnämnden hade i denna angelägenhet muntligen överlagt med yrkesinspektören i första distriktet A. H. Rosengren. Därvid hade inhämtats, att man för ernående av tillfredsställande och ur driftekonomisk synpunkt lämplig evakuering syntes böra vidtaga mera omfattande anordningar än som förutsatts i det remitterade förslaget. Besparingsnämnden ville därför förordas, att yrkesinspektören Rosengren bleve satt i tillfälle att deltaga vid behandlingen av nu berörda angelägenhet vid det slutliga utformandet av ombyggnadsförslaget. Nämnden hade uppskattat den erforderliga kostnaden för evakueringsanordningarna till 2,500 kronor.

Den sammanlagda kostnaden för reparationsarbeten jämte moderniseringsarbeten, utförda enligt alternativ I, har inom besparingsnämnden beräknats till 77,765 kronor.

I fråga om det såsom *alternativ II* betecknade förslaget har besparingsnämnden framhållit, att detta förslag särskilt avsåge att, på sätt närmare framginge av en vid utlåtandet fogad skiss, undvika en del omändringar samt vidtaga vissa förenklingar i överstyrelsens förslag. Även i detta alternativ inginge tilläggskostnad för mera tillfredsställande evakuering i kök- och diskrum.

Den sammanlagda kostnaden för alternativ II skulle enligt nämndens beräkningar uppgå till 136,700 kronor, och besparingen i förhållande till det av överstyrelsen beräknade beloppet å 150,610 kronor skulle följaktligen bliva 13,910 kronor.

Vid valet mellan de ifrågavarande alternativen har besparingsnämnden ansett sig böra förorda alternativ I. Detta har skett med i huvudsak följande motivering.

Enligt besparingsnämndens mening borde det avgörande vara, i vad mån den större ombyggnaden kunde medföra sådana förenklingar i arbetet med därav följande minskning i driftkostnader, som kunde anses motsvara den ökade anläggningssumman. Nämnden hade därutinnan sökt bilda sig en uppfattning efter inhämtande av uppgifter från sanatoriets överläkare. Enligt vad denne meddelat, skulle någon minskning av den fast anställda personalen icke kunna ske. I köksavdelningen tjänstgjorde emellertid även ett kvinnligt extra biträde (lön 40 kronor i månaden jämte allt fritt), varjämte en manlig extra arbetskraft (timpenning 0.62 kronor) anlätades för transporter av ved och kött mellan köket samt källaren och isboden m. m., varför lågt räknat antagits åtgå 1 timme dagligen. Överläkaren hade meddelat, att han hoppades att genom den ifrågasatta moderniseringen av köket kunna draga in berörda kvinnliga och manliga extra arbetskrafter.

Så vitt framginge av det sålunda erhållna meddelandet, medförde moderniseringen av köksanläggningarna vid sanatoriet icke några förbättringar i avseende på driften, som stode i förhållande till de ökade kostnaderna. Under sådana omständigheter syntes tillräckliga skäl icke föreligga att genomföra det större ombyggnadsprogrammet, utan ville nämnden tillstyrka, att det av nämnden upprättade alternativet I lades till grund för eventuell proposition till riksdagen i ämnet.

Överstyrelsen, som beretts tillfälle att taga del av vad besparingsnämnden i sitt utlåtande anfört, har i skrivelse den 10 februari 1928 riktat en ingående kritik mot det av nämnden förordade alternativet I. Överstyrelsens framställning är i detta hänseende av i huvudsak följande lydelse.

Vad som stode att vinna med detta alternativ vore i huvudsak endast de alla nödvändigaste reparationerna, som vore oundgängliga för att icke själva byggnaden, dess inredning och attiralj skulle falla sönder och samman. Vad som av överstyrelsen avsetts vore emellertid något annat och mera, ett syfte som också enligt överstyrelsen vunnit gillande, när uti statsverkspropositionen yttrats, att de arbeten, vartill överstyrelsen begärt bidrag, i stor omfattning syntes vara av den beskaffenhet, att de inom en snar framtid borde komma till utförande *för att sätta sanatorierna i tidsenligt skick*.

I stort sett skulle emellertid sanatoriets kök efter genomförande av reparationsarbetena enligt alternativ I bliva detsamma som det varit, då det för

snart 28 år sedan för första gången tagits i bruk. Nämnden hade själv vidgått, att köksavdelningen vore behäftad med avsevärda olägenheter, och funnit den grundläggande orsaken därtill ligga i avdelningens ursprungliga planläggning och utförande. Denna ursprungliga planläggning hade emellertid enligt alternativ I till största delen av nämnden lämnats orörd. Om något försättande av köksavdelningen i tidsenligt skick förmedelst detta nämndens förslag kunde det sålunda icke alls vara tal. De mest omfattande punkterna i överstyrelsens förslag eller omdisponeringen av utrymmet i själva köket, isbodens slopande och ersättande med kylanläggning samt installerandet av hiss mellan köket och källaren, skulle vid alternativ I icke komma till utförande. Även den omdisponering av lokalerna i källaren, som av nämnden föresloges, avveke i väsentliga punkter från överstyrelsens förslag och vore i flera hänseenden mindre lyckad.

Den nuvarande *isboden* vore en synnerligen primitiv inrättning. Den bestode av en långsträckt byggnad med två rum, ett större, den s. k. boden, som vore förvaringsrum, och ett mindre, isrummet, där isen lades omkring tvenne rör, som upp mot taket mynnade ut i det större rummet och mot golvet i det mindre. Byggnaden vore av trä; väggarna bestode av dubbla brädlag med mellanrummet fyllt med sågspån. Luften i boden skulle gå in genom rören upptill och avkyld sjunka ned genom isen och in i boden genom rören nedtill. Det vore givet, att det icke utan mekanisk hjälp kunde bli någon större effekt. Varorna lades också helst direkt på isen i isrummet. Den kyla, som alstrades i isboden, vore mindre god; den vore fuktig, s. k. slaskkyla (i motsats mot torr kyla), vilket gjorde att kött hängande i densamma bleve slemmigt på ytan. Fuktigheten ginge genom brädlaget in i sågspånen. Denna förlorade genom sin fuktighet med åtföljande sammanpackning sin isolerande förmåga. Fuktigheten i sågspånen förmedlade röta och svamp. Isboden vore visserligen nyligen rödmålad och såge därför utvändigt snygg ut, men konstruktion och material vore sådant, att byggnaden icke kunde underhållas utan måste gå sin undergång till mötes. Att under sådana förhållanden, såsom besparingsnämnden föreslagit, tillbygga isboden vore säkerligen oekonomiskt och även annars olämpligt, då effekten vid ett större hus givetvis relativt minskades. Om isboden skulle tillbyggas, måste för övrigt både isrummet och boden utvidgas.

Genom *kylanläggningen* vunnes förutom dess egen ändamålsenliga verkan, att transporten från isboden och tjänstefolkets ideliga springande med allehanda varor, större och snärre, fram och tillbaka mellan köket och isboden undvekes. Över huvud måste allt, som skulle förvaras kallt, föras från köket till isboden. Alldeles särskilt under den varma årstiden vore den ständiga trafiken mellan kök och isbod synnerligen besvärlig och tidsödande samt förbrukade en betydlig mängd arbetskraft, som kunde användas för nyttigare arbete. Sommartid måste t. o. m. efter varje måltid alla matrester föras till isboden. Med kylanläggningens införande skulle alla varor med riktig behandling och på rätt plats samlas i källarvåningen, som dittills stått till största delen oanvänd.

Kylrummen i källaren vore avsedda till förvaring av kött. Där upphängdes djurkropparna (sanatoriet måste inköpa hela djur i större mängd än övriga sanatorier på grund av sitt avskilda läge), vilka toges ut och styckades i det direkt intill liggande styckningsrummet. Utan kylrum måste köttet transporteras från den långt avlägsna isboden till köket, sedan nedför trappan till styckningsrummet i källaren för att sedan åter föras upp genom trappan till köket. För att undvika denna omgång i arbetet företoges nu styckningen av köttet — vilket vore allt utom lämpligt — i isboden eller också i köket, där detta arbete inkräktade på utrymmet. Att en sådan lång transport av

ömtåliga matvaror särskilt sommartiden vore i hög grad ohygienisk, låge i öppen dag. Några som helst kallrum för matvarornas förvaring inom sanatoriet funnes nu icke. Det nuvarande skafferiet kunde icke användas till förvaring av annat än bröd och utlämning därav. Också nedsaltning av diverse varor och deras förvaring borde ske i kylt rum och icke, som nu provisoriskt måste göras, i träbaljor, som stode i renseriet.

Installerandet av en *hiss* för transport av alla matvaror mellan källaren och köket vore ett i allra högsta grad trängande behov för ett hygieniskt och rationellt arbete å köksavdelningen, på samma gång som det måste verka kraftigt arbetsbesparande. För denna transport hade i förslaget upptagits en *hiss*, som ginge från källaren till köksavdelningen och icke skulle få användas annat än för detta speciella ändamål. Den vore icke enbart varuhiss — mathiss — utan vore tilltagen så pass stor, att även en person skulle kunna medfölja, då annars betjäning måste finnas i källaren för inställning i hissen eller också den, som skulle forsla varan i hissen, måste springa trappan upp och ner. Det vore betydande varumängder, som måste forslas upp från källaren till köket, t. ex. 120 kg. potatis (60 kg. två gånger dagligen), 65—70 kg. fisk, när fisk serverades, sockerlådor, margarinlådor, mjöl och gryn till gröten, det dagliga behovet av sill till frukosten, allt bröd, hårt som mjukt, sylt och saft (ibland ända till 20 flaskor till ett mål) ävensom samtliga specierier. All mjölk måste nu i trappan bäras upp till köket i stora mjölkcisterner. Från köket ned till källaren måste å andra sidan bäras allt avfall (soptunnor, grisavfall), tomlådor, tomkärl m. m. Skulle över huvud taget transporten mellan kök och källare ordnas ändamålsenligt, måste detta ske genom en rymlig elektrisk *hiss* med tillräcklig kapacitet för en person jämte 100 kg. last.

Alldeles särskilt vore förvaringen och transporten av mjölken, det ömtåligaste av alla födoämnen, under nuvarande förhållanden förenade med stora svårigheter och hygieniska olägenheter. Mjölken förvarades nu i en stor cementbassäng i innersta källarrummet. Stora mjölkcisterner om cirka 50 kg. stode där nedsänkta tätt bredvid varandra. Dagsbehovet av mjölk utgjorde 325 liter. Denna mjölk skulle bäras in i innersta källaren genom annan källarlokal och sänkas ned i bassängen. De i överstyrelsens förslag upptagna *mjölkbasängerna* vore avsedda för kantiner rymmande cirka 11 liter, och avkylning skulle ske genom kylanläggning. Kantinerna skulle i hissen gå upp till den nyanlagda kallskänken — vilken synnerligen nödvändiga inrättning likaledes saknades i nämndens förslag — och där inställas i kylskåp, varifrån mjölken skulle utportioneras vid måltiderna. Då nu ej kylanläggning eller *hiss* förekomme enligt alternativ I, skulle icke kantiner kunna användas, utan måste man använda större kärl, rymmande cirka 50 liter, för att undgå att ideligen springa med de små kärnen. Mjölkfördelningen komme sålunda, om nämndens förslag utfördes, att i framtiden tillgå på samma opraktiska och ohygieniska sätt som för närvarande. Is finge huggas i småstycken och transporterats från isboden till källaren, där läggas i en bassäng, betydligt mer skrymmande än de föreslagna, från vilken mjölken sedan finge bäras upp för trapporna av två tjänare för varje kärl och in i köket, där den hälldes upp i en stor cistern, som stode fritt invid spisen. Ur denna distribuerades mjölken genom ösning med skopa i stället för att hällas upp direkt ur kantinerna. Och denna behandling av det ömtåliga födoämnet måste ske i det stora gemensamma köket med dess os och dess damm, alstrat av den ständiga trafiken av all slags personal, vedinläggning m. m.

Besparingsnämnden hade föreslagit *diskrummets bibehållande* samt en *grytdisk i det nuvarande s. k. skafferiet* och *inredande av skafferi och förråd i det nuvarande föreståndarinnerummet*. Den föreslagna platsen för skafferi syntes

lika olämplig för ett verkligt sådant, som den nuvarande vore det, då man ju ej kunde passera över grytdisken med matvaror till köket och ej heller över serveringsrummet. Att dessa lokaliteter användes som passager måste i hög grad störa och inverka menligt på det där försiggående arbetet.

Som det nu vore — och som det enligt nämndens alternativ I skulle förbliva — vore köket en ständig plats för uppehåll och passage av arbetare och tjänstepersonal av alla kategorier. Ett hygieniskt inrättat kök borde icke användas för annat ändamål än det därmed avsedda, matlagning. För närvarande vore köket belamrat med en mångfald uppgifter av för dess ändamål helt främmande art. I köket företoges nu allt möjligt arbete, såsom — förutom förut omfördälda arbeten med köttstyckning och distribuering av mjölken — utlämning av all mat till avdelningarna, uppskäring av allt kallskuret, skalning av potatis; vidare skedde där all grytdisk vid en diskbänk, servering till tjänarnas matsal, inbärandet och upplagrandet av ved. För köket saknades vidare en mängd nödvändiga småutredningar; där finnes icke tvättställ för tjänstefolket, ej heller vare sig plats för kökspersonalen att hänga upp köksförkläden och ombytesläder eller städskrubb och handdukstork. För upplagrandet av ved borde i köket finnas ett förråd, som kunde påfyllas utifrån för att undvika detta skröpiga och dammiga arbete i köket.

I överstyrelsens förslag ingående *uppschaktning i trapprummet* betingades ej av den ifrågasatta trappändringen utan av att den befintliga jordmassan inom trapprummets grundmurar vid temperaturväxlingar ändrade sig och sprängde ut murarna.

Ifrågasatt *korkisolering* hade nämnden slopat i renseri och förråd. Denna isolering hade emellertid en viktig uppgift att fylla, nämligen att isolera ifrågavarande lokaler, i vilka så låg temperatur som möjligt borde råda, från angränsande, ständigt starkt uppvärmda lokaliteter, nämligen från badavdelningen samt, uppåt, från köket.

Besparingsnämnden hade bibehållit nu *befintlig passage i källaren* även som *dörren till trapprummet och trappan* samt föreslagit *ingång till källaren genom en dörr på motsatta sidan*, vid vilken alltså varorna skulle avlastas och sedan införas i källaren. Denna anordning vore olämplig, då bron, som ledde till kökets plan, hade pelare, som stode hindrande i vägen för framkörseln, vilken komme från väster. I överstyrelsens förslag hade därför trapparmen mellan källarvåningen och bottenvåningen ändrats och den nya passagen anlagts med ny placering av ingången. Detta hade skett av flera skäl. För det första bleve framkörseln mera obehindrad än om den skedde inne i vinkeln mellan väggarna, för det andra bleve intaget rakare, så att väggarna ej sloges sönder, och för det tredje undvekes korsning med passagen till trappan. Det vore tänkt, att uppschaktningen av jorden inom trapprummet skulle ske samtidigt med trappändringen. Utfördes ej denna, kunde denna uppschaktning svårigen göras. Genom placering av ingångarna enligt överstyrelsens förslag vunnes också en lämplig plats för kylmaskinrummet. Detta kunde emellertid icke förläggas så, som nämnden föreslagit i alternativ II, enligt vilket maskinisten måste passera styckningsrummet för att komma in i maskinrummet. I samband därmed kunde påpekas det olämpliga av att kylrummets dörrar vändes ifrån ljuset. Genom att icke ändra passagen hade vägplatsen gått förlorad och likaså ett synnerligen välbehövt förrådsutrymme, avsett för sylt och saft m. m., vilka förråd nu förvarades i rotfruktskällaren, som låge ett stycke utanför sanatoriet. Denna källare vore som regel knappast tillräcklig för sitt egentliga ändamål, lagringen av rotfrukter.

I fråga om det av besparingsnämnden såsom *alternativ II* framlagda förslaget framhåller överstyrelsen, att detta naturligtvis avgjort vore att föredraga framför alternativ I, men att även förstnämnda alternativ lämnade rum för allvarliga invändningar. Dess största brist vore, att den föreslagna *elektriska hissen ersatts med en handhiss*. Nämnden hade vidare slopat den av överstyrelsen föreslagna *entresoleringen* över diskrummet. Denna skulle emellertid medföra en betydande fördel, då den medgäve anordnande av ett förråd för mera dagligt bruk i fråga om linne och porslin, varigenom hit hänförliga persedlar och husgeråd bleve lättare tillgängliga än från det nuvarande »stora förrådet», som befunno sig två trappor upp.

Hänvisande till det anförda förklarar överstyrelsen sig till sist icke under några förhållanden kunna godtaga besparingsnämndens såsom alternativ I betecknade förslag. Om detta förslag skulle bliva av statsmakterna antaget, måste överstyrelsen fransäga sig ansvaret för de högst betydande praktiska och hygieniska vådor för en rationell, arbetsbesparande och hygienisk köksdrift, som alltjämt skulle komma att kvarstå. Ett ytterligare tungt vägande skäl för överstyrelsen att avstyrka godtagandet av besparingsnämndens ifrågasvarande förslag vore, att genom de nödvändiga och tämligen kostsamma reparationernas utförande — medan köksavdelningen i fråga om ändamålsenlig planläggning lämnades i huvudsak orörd — möjligheten att inom ej alltför avlägsen framtid, när det statsekonomiska läget skulle kunna tänkas medgiva det, erhålla medel även för det sistnämnda ändamålet syntes stängd.

I anledning av nämndens motivering för sitt förord åt alternativ I vid valet mellan detta och alternativ II eller att moderniseringen av köksanläggningarna enligt det senare förslaget icke skulle medföra sådana förbättringar, som stode i förhållande till de ökade kostnaderna, framhåller överstyrelsen, att nämnden såsom förbättring räknade endast den minskning — i form av umbärlig arbetskraft — av driftkostnader, som kunde direkt evalveras i penningar. För överstyrelsen vore denna nämndens ståndpunkt ofattbar. Vad särskilt anginge köksavdelningen vid Österåsens sanatorium, skulle en modernisering av densamma i enlighet med överstyrelsens förslag medföra icke endast de av besparingsnämnden beräknade fördelarna utan därutöver långt större och väsentligare. För en relativt ringa kostnad och utan utökning av det disponibla utrymmet skulle köksavdelningen från en i högsta grad opraktisk och ohygienisk inrättning förvandlas till en fullt tidsenlig sådan både hygieniskt och rent praktiskt. Med en verklig modernisering av denna avdelning skulle följa icke endast den ringa ekonomiska vinning, som besparingsnämnden ställt i utsikt, utan även den oskattbara fördelen, att arbetet komme att bedrivas på ett hygieniskt tillfredsställande sätt, och att för de å avdelningen arbetande stora lättnader och ökad arbetsglädje skulle vinnas. Säkerligen komme det också i framtiden att visa sig, att de föreslagna anordningarna komme att bliva vinstgivande på flerfaldigt sätt. Personalen arbetade nu under synnerligen ogynnsamma förhållanden. Med bättre arbetsförhållanden komme säkerligen att följa större

intresse och ansvarskänsla för arbetet, omständigheter som säkerligen skulle visa sig i längden leda till besparingar.

Under återopande av det anförda har överstyrelsen hemställt, att intetdera av besparingsnämndens tvenne förslag utan överstyrelsens eget förslag i ämnet — sådant sistnämnda förslag framförts i skrivelsen av den 20 september 1927, eventuellt med en ökning av kostnaderna för nya ventilationsanordningar i överensstämmelse med vad nämnden ifrågasatt — måtte läggas till grund för proposition till riksdagen.

Den av mig redan vid ärendets preliminära anmälan uttalade uppfattningen att köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium snarast borde bli föremål för omändring har — såsom av det anförda framgår — bekräftats av 1927 års besparingsnämnd efter företaget besök å platsen. Medan nämnden sålunda funnit det vara uppenbart, att en förbättring av köksavdelningen bör äga rum, har nämnden emellertid av besparingsskäl ansett det av överstyrelsens arkitekt uppgjorda reparations- och ombyggnadsförslaget, ehuru utfört med planmässighet och reda i anläggningen, av kostnads-hänsyn icke böra utan inskränkningar komma till utförande. I besparings-syfte hava nu från nämndens sida uppgjorts två reviderade förslag. Det ena, *alternativ I*, är till sin omfattning i huvudsak begränsat till de i det av överstyrelsen förordade förslaget ingående egentliga reparationsarbetena — dock med vissa jämkningar i avseende å dessa — jämte de i sistnämnda förslag innefattade, mest nödvändiga och i anslutning till reparationsarbetena lättast utförbara moderniseringsarbetena. Det andra av nämndens förslag — *alternativ II* — innebär i huvudsak ett godtagande av överstyrelsens ombyggnads- och reparationsförslag med vissa mindre beskärningar. Kostnaderna för genomförande av de två alternativen hava av nämnden uppskattats, beträffande alternativ I till 77,765 kronor och i fråga om alternativ II till 136,700 kronor.

Departements-
chefen.

Det av besparingsnämnden såsom alternativ I betecknade förslaget skulle visserligen tillgodose behovet av de mest nödvändiga reparationerna inom köksavdelningen vid ifrågavarande sanatorium. Förslaget i fråga kan emellertid icke anses innefatta förbättringsarbeten av den art och omfattning, att köksavdelningen efter deras vidtagande skulle uppfylla de krav i fråga om hygien och ändamålsenlig inredning, som man har rätt att uppställa i avseende å en dylik avdelning inom en tidsenlig sjukvårdsanstalt. Ur nyss antydda synpunkter synes mig åter det av besparingsnämnden framlagda alternativ II väl hålla måttet. Detta alternativ innebär, såsom av det förut anförda framgår, ett realiserande i huvudsak av samma ombyggnadsprogram beträffande köksavdelningen, som innefattas i överstyrelsens eget förslag. De erinringar, som av överstyrelsen framställts mot vissa i nämnda alternativ ur besparingshänsyn förordade jämkningar i förhållande till överstyrelsens förslag, synas mig icke vara av så vägande natur, att sistnämnda dyrare förslag bör ställas framför alternativet i fråga.

Med hänsyn härtill finner jag mig böra förorda det förslag, som av besparingsnämnden betecknats som alternativ II.

I de beräknade kostnaderna för besparingsnämndens olika alternativ ingå icke kostnader för arkitektarvöden, kontroll m. m. För tillgodoseende av

behovet av medel till dylika kostnader torde nyssnämnda belopp av 136,700 kronor böra något avrundas uppåt, förslagsvis till 140,000 kronor.

Jag förordar alltså, att överstyrelsen må för utförande av vissa reparations- och förbättringsarbeten inom köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium i huvudsaklig överensstämmelse med det av besparingsnämnden såsom alternativ II betecknade förslaget erhålla ett belopp av statsmedel å 140,000 kronor. I anslutning till vad besparingsnämnden förordat torde överstyrelsen böra i fråga om utförandet av förberörda evakueringsanordningar rådföra sig med yrkesinspektören i första distriktet.

I det föregående har jag tillstyrkt överstyrelsens förslag om erhållande jämväl för budgetåret 1928—1929 av ett belopp å 150,000 kronor till upprätthållande av verksamheten vid folksanatorierna. Nyss har jag i anslutning till besparingsnämndens alternativa förslag förordat statsbidrag å 140,000 kronor till vissa arbeten vid Österåsens folksanatorium. Vid den förberedande anmälningen av ärendet ifrågasatte jag, att medel till nämnda två ändamål skulle beredas å budgeten för perioden 1928—1929 under ett gemensamt anslag av reservationsanslags natur med beteckningen »folksanatorierna». Ett sådant anslag finnes också såsom beräknat belopp upptaget i riksstatsförslaget. Emellertid har det av budgettekniska skäl ansetts lämpligare, att beloppet uppdelas på två anslag, av vilka endast det för ifrågasvarande byggnadsarbeten avsedda skulle bliva av reservationsanslags natur. Till folksanatorierna skulle följaktligen upptagas ett bestämt anslag å 150,000 kronor och till *vissa arbeten inom köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium* ett extra reservationsanslag å 140,000 kronor. Summan av dessa båda anslag, (150,000 + 140,000) 290,000 kronor, innebär i förhållande till den för ändamålet i riksstatsförslaget beräknade summan å 300,000 kronor en reduktion med 10,000 kronor.

På grund av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att under femte huvudtiteln, avdelningen medicinalstaten samt hälso- och sjukvården, underavdelningen sjukvårdsanstalterna, för budgetåret 1928—1929 anvisa

dels till folksanatorierna ett extra anslag av kronor 150,000;

dels ock till vissa arbeten inom köksavdelningen vid Österåsens folksanatorium ett extra reservationsanslag av kronor 140,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Conr. Falkenberg.